

БОЛАЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ МЕҲНАТГА МУҲАББАТИНИ ОШИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

М.Х.Сайидова

*Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти
“Технологик таълим” кафедраси ўқитувчиси*

Аннотация: Ушбу мақолада болаларнинг иқтисодий меҳнатга муҳаббатини оширишнинг айрим масалалари ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калим сўзлар: одоб-ахлоқ, меҳнат, содиқлик, иқтисод, эстетика

SOME CHALLENGES OF INCREASING CHILDREN'S LOVE FOR ECONOMIC LABOR

M.X.Sayidova

*Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent region
Teacher of “Technological Education” department*

Abstract: This article provides information on some of the issues of increasing children's love of economic labor.

Keywords: ethics, labor, loyalty, economics, aesthetics.

Тарихимизда маълумки, болаларга одоб-ахлоқ илмини бериш билан бирга иқтисодий масалаларни оддий шакллантиришдан шунингдек, меҳнат килиш сирларидан сабоқ бериш лозим.

Мактаб уқувчилари иқтисодий талим-тарбиянинг ҳозирги ахволи узига хос хусусиятига эга. Гап шундаки уқувчилар ҳозирги иқтисодий фаолият билан бевосита алоқада эмас.

Болаларнинг иктисодий меҳнатга муҳаббат оиладаги ижтимоий муҳит бола тарбиясида энг катта роль уйнайди. Бунда бошлангич синф тарбиячисидан тортиб, барча инсонлар ва оила аъзоларининг хизмати бекиёсдир. Шахснинг ахлокий шаклланиши меҳнатсеварлик илмга интилиш, уз халкининг анъаналарини ҳурмат қилиш, уз Ватанига содиқлик, жасурлик, садокатлик каби тарбия қуринишлари билан камол топади.

Халқ педагогикасида болаларнинг меҳнатга муҳаббатли бўлишда қадимдан катталар намуна бўлиб келганлар.

Одатда, уз хужалигида ёрдам бериш, овқат тайёрлаш, укаларига қараш, бичиш-тикиш каби усуллар асосида қулланилган. Бу эса уз навбатида болалар психологиясига ёрдам берган. Шу навбатда угил болалар экин экиш, парваришлаш, хайвонларни боқиш каби юмушларни бажарганлар.

Халқ педагогикасида ёш авлодни иктисодий меҳнатда тарбиялашнинг турли-туман йул ва усуллар, воситалари, манбалари мавжуддир.

Иктисодиётга оид фикрларга қадимдан эътибор берилган Аристотель, Комон, Ксеннофонт, Платон, Қадимги Миср, Марказий Осиё, Хитой, Хиндистон мутаффақирларнинг асарларида қўлаб иктисодий тушунчалар келтирилган ва уларнинг узаро боғлигини тушунтиришга ҳаракат қилган.

«Иктисод»-(экономия) юнонча «Ой кономио» сузидан бошланиб («Ойкос»-уй, хужалик, «номос»-қоида, қонун маъносини билдиради)дастлабки вақтда у уй хужалиги қонун қоидалари тугрисидаги фан деб талқин этилган.

Уқувчиларга иктисодий таълим беришда қўзланган натижаларга эришиш учун аввало уларни меҳнат жараёнига, политехник ва ижтимоий фойдали йуналишдаги, умумтаълимга эга билимларга жалб этиш керак. уқитишнинг ҳар бир босқичида уқувчилар иктисодий таълимнинг умумий вазифаларининг узига ҳос хусусиятларига эга бўлади.

Бошлангич синфларда укувчиларга меҳнат таълимининг куйидаги беш булимдан иборат ягона дастури буйича билим берилади: яъни техник, маиший меҳнат, турли ашёларга бадий ишлов бериш асослари, кишлоқ хўжалик меҳнати ва ижтимоий фойдали меҳнатлар дарсдан ташқари вақтларда амалга оширилади.

Меҳнат таълими дастурида уқитувчилар олдига куйидаги вазифалар куйилади:

- мактаб ёшидаги болаларда меҳнатсеварликни тарбиялаш; иқтисодий тафаккурнинг жузъий асослари; меҳнат аҳлига ҳурмат; демократик мулкка; табиатга эҳтиёткорона, тежамли муносабатда бўлишни тарбиялаш;
- уларнинг ижтимоий фойдали меҳнат жараёнида онгли равишда катнашиш малакаларини, дастлабки иқтисодий билим ва қуникмаларини шакллантириш;
- меҳнат таълими жараёнида иқтисодий, ахлокий, эстетик ва жисмоний тарбияни амалга ошириш, амалий фаолият жараёнида болаларда иқтисодий тафаккурнинг ривожланишини таъминлаш.

Меҳнат тарбиясининг ривожланиши тарихидан маълумки, бошлангич синф укувчиларига жузъий иқтисодий билимларни, кишлоқ хўжалик меҳнати малакалари ҳосил қилинишига алоҳида эътибор берилган.

Ҳозирги пайтда мактаб ёшидаги болаларнинг кишлоқ хўжалиги буйича укув меҳнати асосан, экинларни парваришlashга доир ишларни ўз ичига олади ва бундай ишлар уларда иқтисодий билимларнинг ривожланишига замин яратади. Амалиётдан қуринадики, олти ёшли болалар маданий усимликларнинг 5-6 хилини (асосан сабзавотларни) яхши биладилар. Улар очик тупрокда бир йиллик усимликлар уруғларини униришда уларни экиш, хона усимликларини парваришlash (сув куйиш, тупрокни юмшатиш) ҳақида анча пухта билимлар берилиши тавсия этилади.

Бошлангич синф укувчиларининг мавжуд билимларига асосланиб, мазкур синфларда ишлайдиган уқитувчиларга қуйидагилардан иборат мураккаброк вазифалар қўйилади:

- укувчиларнинг яшаш жойларида манзарали дарахтлар, сабзавот, меваги усимликлар ҳақидаги тушунча ва тасаввурларини мустаҳкамлаш ҳамда ривожлантириш;

- мактаб ёшидаги укувчиларда бутун йил бўйи усимликларни парваришlashга доир умумий ишларни қўлда бажариш қўникмаларини шакллантириш, уларга ёз ва киш фаслидаги ана шу ишларнинг самарадорлигини аниқлашни ургатиш;

- болаларнинг яшаш жойларидаги дехкончилик в чорвачиликнинг асосий тармоклари ҳақидаги дастлабки тушуна ва тасаввурларини аниқлаш ҳамда кенгайтириш, уларга машиналар ва меҳназимлардан фойдаланишнинг иқтисодий самарадорлигини қўрсатиш;

- уларни яшаш жойидаги энг қўп тарқалган кишлоқ хўжалик қасбларидаги меҳнатнинг мазмуни ва шароитлари билан таништириш, ушбу қасбларга бўлган қизиқишларини уйғотиш.

Мактаб ёшидаги болаларни иқтисодий жихатдан тарбиялашда дехкончилик ва чорвачилик ишларининг ургатилиши қўят қизиқарли қечади. Одатда, етиштирилган ҳосилдан аввало таълимий қўникма ҳосил қилиш учун усимликларни парваришlashни қўрсатмали қўлланма, аше сифатида, қисман мактаб ошхонасида болаларни овқатлантириш учун маҳсулот сифатида фойдаланилади. Бу эса, укувчиларнинг иқтисодий тафаккурни ривожлантиришда қатта ҳамиятга эгадир. Шунга қўра, уқитувчи бошлангич синф укувчилари узлари экиб, парваришlashи учун ушбу усимликлар ҳосилидан амалда фойдаланишларига алоҳида аҳамият бериши қерак бўлади. Масалага бундай ёндошиш укувчиларда дастурда ифодаланган барча билим ва қўникмаларнинг тарқиб топишини, шу

жумладан, муайян мисоллар оркали иктисодий тарбиянинг мунтазам равишда амалга ошишини таъминлайди.

Иктисодий тарбияда, мактаб ёшидаги болаларнинг кишлок хужалигидаги меҳнати унумли булишини ташкил этиш жуда муҳимдир. Бунда меҳнат онгли булиши, яъни усимликларнинг тузилиши ва ривожига хақидаги, тупрокнинг, уғитларнинг ҳамда дехкончилик билан боғлиқ бошқа элементларнинг хоссалари хақидаги билимларига таяниш лозим, уни бажариш жараёнида иктисодий тафаккурни ривожлантириш керак. болаларга технологик жараённинг ҳар бир босқичида ўз вақтларини режалар ташкил этишни ургатиш зарур.

Уқувчилар иктисодий билимларнинг асосий қисмини математика, табиатшунослик, она тили (ўқиш) дарсларидан олади. Бу эса, иктисодий билимларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш қандай, қайси методларни ишлатиш

агросаноат усулларини, кишлок хўжалик ишларини бажариш муддатлари ва режаларини назарий асослаш, усимликларни парваришлаш воситаларини танлаш имконини яратди. Мазкур ўқув фанларининг алоқаларидан фойдаланишнинг педагогик самараси икки хил характерга эга. Математика, табиатшунослик, ўқиш дарслари иктисодий характердаги муайян билим билан бойитилса, кишлок хўжалик меҳнати табиат, усимликлар ва уларнинг компонентлари хақидаги билимлар нуқтаи-назаридан аниқланилади.

Иктисодий таълим масалаларини ҳал қилишда ҳар қандай унумли меҳнат ўқувчиларининг ижодий қучи ва билиш имкониятларига асосланиши зарурлигини унутмаслик керак.

Ана шу талабни таъминлаш учун ишлов хўжалик меҳнати дастурига усимликлар билан ўтказиладиган анчагина тажрибалар киритилган. Уқитувчи уларни ўтказиладиган анчагина тажрибалар киритилган. Уқитувчи уларни ўқувчиларда иктисодий тафаккурни мақсадга мувофиқ

равишда ривожлантириш учун фойдаланиши мумкин. Ана шу тажрибалар вақтида укувчилар усимликларнинг айрим турларини парваришlash усуларини шунчаки урганиб қолмай, ҳар бир усулнинг ахамиятини, унинг иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқлигини ҳам аниқ билиб оладилар. Тажриба ишлари жараёнида мактаб ёшидаги укувчиларда изланиш тафаккурининг, қузатувчанлик, ҳаёл, хотира ва бошқа психик жараёнларнинг жадал ривожланишига эришилади. Бу ҳол хусусан, ана шу бошланғич иқтисодий тафаккурнинг такомиллашуви учун жуда муҳимдир. Болаларнинг амалиётда ишотланган жузъий иқтисодий билимлари асосида уларда маълум иқтисодий тафаккур шаклланади. Улар табиатда у ёки бу қонуният мавжудлигига ишонч ҳосил қиладилар.

Мактаблар ишининг ҳозирги шароитида қуйи синфлардаги укувчиларнинг қишлоқ ҳужалиги бўйича унумли меҳнатига политехник йуналиш бериш керак. хусусан, укувчиларда иқтисодий тафаккурни ривожлантиришга жиддий эътибор бериш, уларга узлари узлаштирган деҳқончиликка доир билим ва қуникмаларнинг универсаллигини қурсатиш зарур. Муайян вазифаларни ҳал қилишда укувчилар айрим усимликларни парваришlashнинг муайян агроусулларини узлаштириш билан бирга иқтисодий билимларни ҳам эгаллашади. Бу билимлар етиштирилган ҳосилда, ундан ҳаётда самарали фойдаланишда, унинг иқтисодий баҳосида акс этишини тушунишлари керак.

Деҳқончиликка доир умумий билимлар ва қуникмаларнинг универсаллигидан иқтисодий тарбия жараёнида фойдаланиш, масалан, уруғларни экиш усулларини таққослашда муайян ифодасини топади. Бунда мактаб ёшидаги укувчилар маълум иқтисодий ҳисоблашларни бажарадилар, меҳнат малакаларига эга бўладилар. Укувчиларнинг меҳнатга тайёргарлиги аввало уларнинг меҳнат топшириқларини бажаришга ижодий муносабатда бўлишлари даражасига боғлиқдир.

Амалий педагогик фаолиятда тасдикланишича, болаларнинг иктисодий билим элементларини узлаштиришдаги мустакиллиги уларда умумий меҳнат куникмалари кай даражада шаклланганлигига боғлиқдир. Уқувчиларга ана шу куникмаларни сингдириш зарур. Шунинг учун, кишлоқ хўжалик ишларини ташкил қилишда уқувчиларда иктисодий тафаккурни ривожлантириш жараёнида қуйидаги куникмаларни шакллантириш назарда тутилиши лозим:

- уз олдида навбатдаги меҳнат фаолиятининг максadini қуйиш (амалий иш натижасида қандай умумий меҳнат ва иктисодий билим, куникма ҳамда малакаларни олиш зарурлигини англаш);
- пировард натижага эришиш учун керакли меҳнат фаолиятларининг рўйхатини ва тартибини аниқлашни, ишни режалаштиришни ургатиш;

Фойдаланилган адабиётлар

1. Лухманов, Д. Б. (2020). Меҳнат тарбияси орқали ўқувчиларнинг ижтимоий ҳаётга мослашишларини таъминлаш. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (3), 1051-1056.
2. Ахмедов, Б. А. (2021). Задачи обеспечения надежности кластерных систем в непрерывной образовательной среде. *Eurasian Education Science and Innovation Journal*, 1(22), 15-19.
3. Ахмедов, Б. А. (2021). Динамическая идентификация надежности корпоративных вычислительных кластерных систем. *Academic Research in Educational Sciences*, 2(3), 495-499.
4. Ахмедов, Б. А. (2020). О развитии навыков интерактивных онлайн-курсов в дистанционных условиях современного общества (модель-программа для преподавателей образовательных учреждений). *Universum: технические науки*, 12-1 (81).
5. Akhmedov, B. A. (2021). Cluster methods for the development

of thinking of students of informatics. Academy, 3(66), 13-14.

6. Akhmedov, B. A. (2021). Innovative cluster model for improving the quality of education. Academic Research in Educational Sciences, 2(3), 528-534.

7. Akhmedov, B. A. (2021). Information technologies in Cluster systems: a competence approach. Universum: технические науки, 4 (85

8. Ахмедов, Б. А. (2020). Математические модели оценки характеристик качества и надежности программного обеспечения. Eurasian Education Science And Innovation Journal, 3(10), 97-100.

9. Akhmedov, B. A. (2021). Development of network shell for organization of processes of safe communication of data in pedagogical institutions. Scientific progress, 1(3), 113-117.